

PIOTR WOJDAK* | UNIwersytet SZCZECIŃSKI

Dwurodzajowe jednostki rzeczownikowe M₂/M₃ z obocznością *-a/-u* w D.lp. Modelowanie relacji między końcówkami a alternantami rodzajowymi na podstawie frekwencji¹

Słowa kluczowe: rzeczownik, rodzaj męski, dwurodzajowość, końcówka fleksyjna, dopełniacz liczby pojedynczej, wariantywność.

doi: <http://dx.doi.org/10.31286/JP.100.3.3>

Po naświetleniu problematyki krzyżowania się dwóch typów neutralnej znaczeniowo oboczności masculinów – wymienności końcówek D.lp. i (biernikocentrycznej) dwurodzajowości M₂/M₃ (Wojdak 2020a) – oraz po przedstawieniu badań korpusowych nad jednostkami rzeczownikowymi, które we współczesnych słownikach bywają ujmowane jako dwurodzajowe z wariantywnością *-a/-u* (Wojdak 2020b), chcemy się jeszcze zająć kwestią relacji między końcówkami D.lp. a alternantami rodzajowymi.

1. Założenia opisu formalnego

W artykule tym posługujemy się złożonymi symbolami typu $n(L, \dots)$, które oznaczają liczbę wystąpień (frekwencję) różnych form danej jednostki L nacechowanej zarówno dwurodzajowością M₂/M₃, jak i obocznością *-a/-u* w D.lp. Formy te są scharakteryzowane pod względem dwóch lub trzech parametrów gramatycznych (o alternatywnych wartościach): przypadku (D. lub B.lp.), końcówki fleksyjnej D.lp. (*-a* lub *-u*) i rodzaju (M₂ lub M₃), przy czym tylko pierwszy z nich (przypadek) uwzględniany jest zawsze. Parametr końcówki – siłą rzeczy – wyklucza się z wartością biernika (jest „zagnieżdżony” w przeciwstawnej wartości dopełniacza); parametr rodzaju nie zawsze z kolei będzie współwystępował z dopełniaczem.

Wartości różnych parametrów składające się na charakterystykę danej klasy form będą oddzielane ukośnikiem.

* piotr.wojdak@usz.edu.pl; ORCID: 0000-0002-8636-7107

¹ Autor składa serdeczne podziękowania Panu Profesorowi Zygmuntovi Saloniemu za pomoc w ostatecznym zredagowaniu niniejszego artykułu, za troskę o poprawność i przejrzystość wywodu formalnego, za okazaną cierpliwość i wszelką życzliwość.

Ogólny schemat używanych symboli można więc doprecyzować w sposób następujący (jako funkcję): $n(L, Cas/(Flex)/(Gen))$, gdzie *Cas*, *Flex* i *Gen* oznaczają parametry: (kolejno) przypadek, końcówkę i rodzaj, ze wskazanymi wyżej zmiennymi wartościami.

W poprzednich artykułach (Wojdak 2020a, 2020b) mieliśmy do czynienia z czterema klasami form (zgodnie z przyjętą tutaj notacją: $n(L, D/-a)$, $n(L, D/-u)$, $n(L, B/M_2)$ i $n(L, B/M_3)$), których frekwencje zostały oszacowane na podstawie NKJP. Tutaj zajmujemy się modelowaniem liczebności, których nie można bezpośrednio wyprowadzać z danych (korpusowych). Dotyczą one klas rodzajowych w D.lp.

Zakładamy, że dla każdej jednostki *L* oba alternanty rodzajowe są reprezentowane nie tylko w B.lp., lecz także w D.lp., czyli że domniemane frekwencje $n(L, D/M_2)$ i $n(L, D/M_3)$ są niezerowe. Jednocześnie zakładamy, że zbiory wystąpień obu alternantów w D.lp. są rozłączne; ich suma jest więc równa liczbie wszystkich wystąpień D.lp., a tym samym sumie wystąpień obu końcówek w tym przypadku (dokładniej: w tym flektemie):

$$(1) \quad n(L, D/M_2) + n(L, D/M_3) = n(L, D/-a) + n(L, D/-u)$$

Z kolei zgodnie z zasadą dominacji systemowej z góry przyjmujemy, że w D.lp. *-u* nie może reprezentować rodzaju M_2 (reprezentuje tylko rodzaj M_3), a zatem dla każdej jednostki *L* frekwencja końcówki *-u* w D.lp. alternantu M_3 ($n(L, D/-u/M_3)$) jest równa liczbie wszystkich wystąpień końcówki *-u* w D.lp. ($n(L, D/-u)$), a frekwencja końcówki *-a* w D.lp. alternantu M_2 ($n(L, D/-a/M_2)$) jest równa liczbie wszystkich wystąpień tego alternantu w D.lp. ($n(L, D/M_2)$). W zapisie symbolicznym mamy więc odpowiednio:

$$(2) \quad n(L, D/-u/M_2) = 0$$

$$(3) \quad n(L, D/-u/M_3) = n(L, D/-u)$$

$$(4) \quad n(L, D/-a/M_2) = n(L, D/M_2)$$

Do przedyskutowania pozostają więc różne interpretacje dookreślające rodzajową kwalifikację dopełniaczowego *-a* i końcówkową charakterystykę alternantu M_3 , przy czym frekwencję końcówki *-a* ($n(L, D/-a)$) można rozbić na sumę domniemanych wystąpień tej końcówki przypisanych do M_2 i do M_3 , a domniemaną frekwencję alternantu M_3 w D.lp. ($n(L, D/M_3)$) – na sumę frekwencji końcówki *-u* i końcówki *-a* przypisanej do M_3 :

$$(5) \quad n(L, D/-a) = n(L, D/-a/M_2) + n(L, D/-a/M_3)$$

$$(6) \quad n(L, D/M_3) = n(L, D/-u) + n(L, D/-a/M_3)$$

Zanim jednak przejdziemy do omówienia możliwych konkretyzacji zależności (5) i (6), pokażemy jeszcze, jak współczesne słowniki języka polskiego ujmują oboczność *-a/-u* w związku z dwurodzajowością M_2/M_3 .

2. Informacja w słownikach języka polskiego

We współczesnych słownikach rozróżniających trzy rodzaje męskie rzeczownika (choćby nie wprost – przez podanie form biernika obu liczb) i hašujących dwurodzajowe jednostki rzeczownikowe M_2/M_3 oboczność końcówek *-a/-u* w D.lp. zwykle odnotowywana jest syntetycznie, to znaczy bez ich rodzajowej specyfikacji (zob. ISJP, WSJPDun, WSJP PAN, WSPP, WSWO). To zrozumiałe – wszak w D.lp. rodzaje M_2 i M_3 są syntaktycznie bardzo słabo rozróżnialne (można powiedzieć, że tylko wyjątkowo zdarzają się użycia z dystynktywnymi wykładnikami – tzw. związki względu, np. *Dzisiaj nie było już niestety tego smacznego kotleta, któ ry / któ rego jadłem wczoraj*), na płaszczyźnie *parole* nie da się ich rozdzielić ani porównać pod względem ilościowym. Jako pewna i praktycznie użyteczna liczy się więc przede wszystkim informacja o ogólnym, to znaczy niezależnym od rodzajów, stosunku frekwencyjnym obu końcówek – wyrażana zazwyczaj implicytnie przez ich kolejność czy (zwłaszcza przy dużych różnicach między nimi, względnej rzadkości jednej z nich) eksplicytnie przez kwalifikator frekwencyjny („rzadki”).

A jednak istnieją słowniki, które wszystkie oboczne końcówki jednostek wielorodzajowych porządkują według rodzajów (por. SGJP, EPLar²). Jest to konsekwencją ujmowania deklinacji tych jednostek jako sumy odpowiednich wzorców paradygmatycznych, przy czym już dla samego rodzaju M_3 możliwe są dwa wzorce różniące się właśnie w D.lp. (jeden z *-a*, drugi z *-u*)³. Paradoksalnie przy takim ujęciu łatwo zatracić ową informację o ogólnym stosunku ilościowym końcówek *-a* i *-u* w D.lp. Również zapisy odnoszące się do dopełniacza typu „ M_3 : *-u/-a*, M_2 : *-a*” nie dawałyby użytkownikowi słownika jasnego przekazu co do tego, która to w sumie końcówka jest częstsza, a która rzadsza; wiadomo tylko, że alternantowi M_3 przypisane są dwie końcówki, z przewagą specyficznej *-u*, natomiast alternant M_2 ma tylko końcówkę *-a* (zob. hasła: NENUFAR, PAINTBALL, ZIMOWIT w SGJP; KONDOM, NENUFAR, NIEFART, PAINTBALL, PIRUET, TRÓJNIAK, WILCZOMLECZ w EPLar⁴).

Zatem mimo że normalnie końcówki są w ramach wzorców paradygmatycznych podporządkowane rodzajom, z punktu widzenia przeciętnego użytkownika słowników lepiej jednak wychodzić od końcówkowego konkretności, a systemowe przyporządkowania między rodzajami i końcówkami w D.lp. zaznaczać co najwyżej dodatkowo, czyli wprowadzić doprecyzowane w porównaniu z poprzednim schematem zapisy typu „*-a/-u*; M_3 : *-u/-a*, M_2 : *-a*” albo (przyjmując kierunek odwrotny, tzn. od końcówek do rodzajów) „*-a* (M_2/M_3)/*-u* (M_3)”.

System informacji gramatycznej w WSJP PAN bazuje wprawdzie na systemie z SGJP (autorstwa Z. Saloniego), ale w zakresie jednostek dwurodzajowych jest prostszy, nie rozbija

2 Taka konwencja przyjęta została również w „załącznikowym” słowniku apelatywnych jednostek wielorodzajowych (SAJW; Wojdak 2013: 113–341).

3 W obszernych słownikach papierowych, takich jak EPLar, konieczny jest skrótowy zapis informacji gramatycznej przy poszczególnych hasłach (odsyłający do części ogólnej słownika). W słowniku elektronicznym, który nie musi się liczyć z ograniczeniami objętościowymi, takim jak SGJP, ale też w papierowym SAJW, gdzie można było sobie jeszcze pozwolić na bezpośrednią dostępność informacji o konkretnych jednostkach, tabelki paradygmatyczne umieszczane są w poszczególnych artykułach hasłowych.

4 Jeszcze więcej tego typu niejednoznaczności – w odniesieniu do przebadanego korpusowo zbioru jednostek – pojawia się w SAJW: CALVADOS, FILET, GICZOŁ, KOKOS, ŁYK, MLECZ, NENUFAR, PAINTBALL, SWEET.

bowiem ich paradygmatu na osobne (w wypadku dwurodzajowości w istocie niewiele różniące się między sobą – tylko w B.lp. i czasem w D.lp.) tabelki odmiany dla każdego z rodzajów. Paradoksalnie zaletą takiego ujęcia – mimo jego mniejszej eksplicytności systemowej w stosunku do SGJP – jest to, że łatwiej z niego wyczytać tę pewną (nieopartą na spekulacjach) informację o ogólnym (niezależnym od rodzajów) stosunku frekwencyjnym końcówek obocznych w D.lp.⁵

Nasuwa się więc zasadnicza wątpliwość, czy należy każdorazowo w artykułach hasłowych jednostek dwurodzajowych wskazywać przynależność końcówki *-u* tylko do M₃, skoro uznaje się, że jest to przynależność systemowa, no i tym bardziej czy ma sens wykazywanie dwóch rodzajów dla końcówki *-a*, skoro formy z taką końcówką i tak zwykle nie są rodzajowo rozróżnialne.

Sądzymy, że korelacje między alternantami rodzajowymi i końcówkami D.lp. należy ujmować z uwzględnieniem – podstawowej i wymiernej – statystyki rodzajów w B.lp. (por. podrozdział 4.2). Najpierw jednak (w podrozdziałach 3.1 i 3.2 oraz 4.1) przedstawimy prostsze interpretacje.

3. Globalne rozstrzygnięcia co do przynależności rodzajowej końcówki *-a*

3.1. Przypisywanie końcówki *-a* wyłącznie alternantowi M₂

Najprostsze, mechaniczne ujęcie relacji między końcówkami D.lp. a alternantami rodzajowymi sprowadza się do zaliczania *-a* zawsze tylko do M₂:

$$(7) n(L, D/-a/M_3) = 0$$

Rozwiązanie to ma tę zasadniczą słabość, że nie liczy się z realiami stosunków frekwencyjnych: alternantowi M₃ nie przypisuje końcówki *-a* niezależnie od tego, jak duża w wypadku poszczególnych jednostek dwurodzajowych może być jej tekstowa przewaga nad końcówką *-u*. Z drugiej strony oczywistą zaletą wzajemnie jednoznacznych przyporządkowań między alternantami rodzajowymi i końcówkami byłoby to, że można by je stosować nie tylko w skali ogólnej (w odzwierciedlającym system opisie słownikowym), ale też wobec konkretnych użyć tekstowych (w tym także w ramach anotacji korpusu). Jeśli bowiem końcówka *-a* jest kwalifikowana do obu alternantów danej jednostki, to nie można rozstrzygać, do którego z nich (M₂ czy M₃) należą poszczególne formy tekstowe (z wyjątkiem wspomnianych już relatywizacji przez formę biernikową relatora). Ta nieokreśloność nie wydaje się jednak wystarczającym powodem, aby z góry odrzucać podwójną kwalifikację końcówki *-a* (a zarazem oboczność *-a/-u* czy *-u/-a* dla alternantu M₃). Jej całkowite wykluczenie z M₃ nie byłoby zgodne z systemem. W istocie blokada rozciągałaby się bowiem na całe wzorce odmiany z udziałem dopełniaczowego *-a*, mimo że normalnie – poza dwurodzajowością – są one realizowane w ramach rodzaju męskonieżywotnego.

5 Inna sprawa, że w WSJP PAN jeszcze bardziej niewłaściwe wydaje się przyjęcie stałej kolejności rodzajów – M₂ zawsze przed M₃ – niezależnie od wskazań biernika w tabelkach odmiany, zob. tam hasła FILET, PIRUET, WILCZOMLECZ, dla których biernik na *-a* jest nie tylko podawany na drugim miejscu, ale też opatrzony kwalifikatorem *rzadziej* (w wypadku dwóch pierwszych jednostek także w dopełniaczu *-a* odnotowano na drugim miejscu, co dodatkowo podważa pierwszeństwo M₂).

3.2. Przypisywanie końcówki *-a* zawsze obu alternantom rodzajowym

Chcemy, aby udział końcówki *-a* w rodzaju M_3 był rozpatrywany indywidualnie dla poszczególnych jednostek (odznaczających się dwurodzajowością M_2/M_3 , a zarazem obocznością *-a/-u* w D.lp.) na podstawie danych frekwencyjnych. Pozostaje pytanie, według jakiej zasady przekładać te dane na status końcówek.

Rozwiązanie odwrotne do wyżej wspomnianego (podrozdział 3.1) – narzucające z kolei podwójną kwalifikację końcówki *-a* – również nie jest przekonujące, bo według niego dane frekwencyjne decydowałyby tylko o tym, czy *-a* notować dla alternantu M_3 na pierwszym czy na drugim miejscu. Dodatkowo trzeba by przyjąć arbitralne założenie co do tego, w jakim stopniu końcówka ta należy do jednego, a w jakim do drugiego alternantu danej jednostki *L*.

Jeśliśmy założyli, że w połowie należy ona do M_2 , a w połowie do M_3 (wraz z wszystkimi wystąpieniami końcówki *-u*), czyli:

$$(8) \quad n(L, D/M_2) = \frac{1}{2}n(L, D/-a) = n(L, D/-a/M_3)$$

$$(9) \quad n(L, D/M_3) = n(L, D/-u) + \frac{1}{2}n(L, D/-a)$$

za dominującą dla M_3 należałoby ją uznać wtedy, gdyby było jej ponad dwa razy więcej niż końcówki *-u* ($\frac{1}{2}n(L, D/-a) > n(L, D/-u)$), czyli $n(L, D/-a) > 2n(L, D/-u)$). Zwróćmy uwagę na to, że $n(L, D/-a/M_2)$ i $n(L, D/-a/M_3)$ to tylko hipotetyczne liczby wystąpień końcówki *-a* w D.lp. jednostki *L* w rodzajach – odpowiednio – M_2 i M_3 , które mogą przybierać wartość z połowkowym ułamkiem.

4. Elastyczne podejście do przynależności rodzajowej końcówki *-a*

4.1. Założenie o zrównoważonej frekwencji obu alternatów rodzajowych w D.lp.

Mniej arbitralne rozwiązanie – całkowicie już, a nie tylko częściowo (por. podrozdział 3.2) oparte na frekwencji końcówek D.lp. – wynikałoby z założenia, że w D.lp. zrównoważony jest nie rozkład rodzajowy końcówki *-a* (por. (8) i (9)), lecz frekwencja obu alternatów rodzajowych:

$$(10) \quad n(L, D/M_2) = n(L, D/M_3)$$

Oznaczałoby to, że dopiero gdyby dla danej jednostki *L* form na *-a* było więcej niż form na *-u* ($n(L, D/-a) > n(L, D/-u)$), alternantowi M_3 należałoby przypisać obie końcówki, przy czym – już analogicznie do rozwiązania z zawsze podwójną kwalifikacją końcówki *-a* – gdyby tych pierwszych było ponad dwa razy więcej niż drugich, za dominującą dla M_3 (zapisywaną na pierwszym miejscu) uznawałoby się końcówkę *-a*, jeśli nie – końcówkę *-u*. Gdyby natomiast to form na *-u* było więcej niż form na *-a*, alternantowi M_3 należałoby przypisać tylko swoistą końcówkę; również w szczególnym wypadku frekwencyjnej równowagi między obydwoma końcówkami lepiej by było nie obciążać alternantu M_3 drugą końcówką.

Założenie (10) może być podstawą prostego algorytmu służącego do oszacowania wartości $n(L, D/-a/M_3)$. Frekwencja alternantu M_2 ($n(L, D/M_2)$) jest równa frekwencji form dopełniaczych na $-a$ pomniejszonej o $n(L, D/-a/M_3)$ (11), a frekwencja alternantu M_3 ($n(L, D/M_3)$) frekwencji form dopełniaczych na $-u$ powiększonej o $n(L, D/-a/M_3)$ (5):

$$(11) \quad n(L, D/M_2) = n(L, D/-a) - n(L, D/-a/M_3)$$

$$(5) \quad n(L, D/M_3) = n(L, D/-u) + n(L, D/-a/M_3)$$

Wobec założenia (10) prawe strony równań (11) i (5) są sobie równe, czyli:

$$(12) \quad n(L, D/-a) - n(L, D/-a/M_3) = n(L, D/-u) + n(L, D/-a/M_3)$$

Po przekształceniu uzyskujemy wzór:

$$(13) \quad n(L, D/-a/M_3) = \frac{1}{2}(n(L, D/-a) - n(L, D/-u))$$

Jak widać, w wyniku możemy uzyskać wartość ułamkową albo ujemną, nie może być to zatem hipotetyczna liczba wystąpień jakiegoś elementu językowego, lecz jej oszacowanie, wprowadzimy więc dla niej specjalny symbol:

$$(14) \quad p(L) = \frac{1}{2}(n(L, D/-a) - n(L, D/-u))$$

Wartość tę będziemy nazywać uproszczonym współczynnikiem liczby wystąpień form dopełniaczych na $-a$ w M_3 ($n(L, D/-a/M_3)$). W następnym podrozdziale wprowadzimy bowiem inny współczynnik, jak nam się wydaje, znacznie lepiej przybliżający tę liczbę.

4.2. Uwzględnianie frekwencji rodzajowych w B.lp.

Zindywidualizowana (dopuszczająca różne możliwości) ocena rodzajowego statusu końcówki $-a$ musi się opierać na jakiejś hipotezie dotyczącej frekwencyjnego stosunku alternantów M_2 i M_3 w D.lp. ($n(L, D/M_2)$ i $n(L, D/M_3)$). Możemy przyjąć inne założenia niż w podrozdziale 4.1 i spróbować indywidualnie – dla każdej jednostki L – wyznaczać ten stosunek frekwencji na podstawie danych z B.lp. Rodzaje M_2 i M_3 różnią się tam między sobą zarówno syntaktycznie, jak i morfologicznie, i do tego żaden nie wykazuje uprzywilejowania – inaczej niż w D.lp., gdzie przez końcówkę $-u$ uprzywilejowany jest rodzaj M_3 . Do uwiarygodnienia oceny ogólnego (statystycznego) statusu końcówki $-a$ w D.lp. potrzebne są więc dane nie tylko o frekwencji obu końcówek w tym flekcie, ale też o frekwencji alternantów rodzajowych M_2 i M_3 w B.lp. ($n(L, B/M_2)$ i $n(L, B/M_3)$). Przyjmijmy, że dla każdej jednostki dwurodzajowej typu M_2/M_3 rozkład frekwencyjny alternantów rodzajowych w D.lp. jest taki sam jak realny (weryfikowalny w użyciach tekstowych) rozkład w B.lp. Przeniesienie stosunku rodzajowego z biernika na dopełniacz, choć także niewolne od arbitralności, jest jednak bardziej obiektywne od

wszelkich rozwiązań, które opierają się wyłącznie na (morfologicznych) danych z dopełniacza. Założymy więc, że zachodzi proporcja:

$$(15) \frac{n(L, D/M_2)}{n(L, D/M_3)} = \frac{n(L, B/M_2)}{n(L, B/M_3)}$$

Po prawej stronie ułamka (15) występują realne frekwencje alternantów rodzajowych jednostki L w B.łp., a po lewej stronie – hipotetyczne frekwencje tych samych alternantów w D.łp. Hipoteza (15) będzie podstawą algorytmu lepiej niż poprzedni przybliżającego wartość $n(L, D/-a/M_3)$.

Ponieważ końcówka $-u$ nigdy nie reprezentuje alternantu M_2 , zachodzą (wskazane już wyżej) zależności (11) i (5). Po ich prawej stronie występuje składnik nieznaną $n(L, D/-a/M_3)$ – liczba wystąpień dopełniaczowej formy na $-a$ w rodzaju M_3 dla jednostki L . Właśnie tę wartość staramy się wyznaczyć na podstawie posiadanych danych – zamiast wyrażenia $n(L, D/-a/M_3)$ wprowadzimy zmienną $q(L)$. Podstawiamy odpowiednie wartości do (15):

$$(16) \frac{n(L, D/-a) - q(L)}{n(L, D/-u) + q(L)} = \frac{n(L, B/M_2)}{n(L, B/M_3)}$$

Po elementarnych przekształceniach otrzymujemy:

$$(17) q(L) = \frac{n(L, D/-a) \cdot n(L, B/M_3) - n(L, D/-u) \cdot n(L, B/M_2)}{n(L, B/M_2) + n(L, B/M_3)}$$

Otrzymana wartość $q(L)$ nie może być utożsamiana z frekwencją $n(L, D/-a/M_3)$, bo jest wynikiem obliczeń i może być ułamkiem albo liczbą ujemną. Nazwiemy ją współczynnikiem liczby wystąpień form dopełniaczowych na $-a$ w M_3 ($n(L, D/-a/M_3)$).

5. Algorytmy do ustalania relacji między końcówkami a alternantami rodzajowymi

Oba wprowadzone wyżej współczynniki, $p(L)$ i $q(L)$, mogą być wykorzystywane do ustalania – dla poszczególnych jednostek L – relacji między końcówkami i alternantami rodzajowymi.

5.1. Przypisywanie końcówek alternantowi M_3

Algorytmy przypisywania (na podstawie współczynników $p(L)$ i $q(L)$) końcówek alternantowi M_3 zostały przedstawione w tabelach 1 i 2.

Jeżeli współczynnik $p(L)$ lub $q(L)$ nie jest liczbą dodatnią, alternantowi M_3 należy przypisać tylko końcówkę $-u$. Ujemna wartość współczynnika oznacza „nadmiar” końcówki $-u$ albo w stosunku do zrównoważonej frekwencji obu rodzajów w D.łp. ($p(L)$), albo w stosunku do frekwencji rodzajowej M_3 z B.łp. ($q(L)$); alternantowi M_2 jakby brakuje wtedy form na $-a$, ale z systemowych względów nie można go „zasilić” formami z końcówką $-u$. Szczególna, zerowa wartość współczynnika oznacza natomiast, że frekwencje obu końcówek D.łp. są sobie równe

($p(L)$) albo że stosunek frekwencji $-a$ i $-u$ z D.l.p. dokładnie odpowiada stosunkowi frekwencji rodzajowych M_2 i M_3 z B.l.p. ($q(L)$).

Jeżeli $p(L)$ lub $q(L)$ jest liczbą dodatnią, alternantowi M_3 należy przypisać także końcówkę $-a$, przy czym jeżeli współczynnik nie jest większy od $n(L, D/-u)$, za dominującą uznajemy końcówkę $-u$, a jeżeli jest większy od $n(L, D/-u)$, za dominującą uznajemy końcówkę $-a$ (por. tab. 1).

Tabela 1. Wartość współczynnika a udział końcówki $-a$ w rodzaju M_3

Współczynnik $p(L)$ lub $q(L)$	D.l.p. M_3
współczynnik ≤ 0	$-u$
$0 < \text{współczynnik} \leq n(L, D/-u)$	$-u/-a$
współczynnik $> n(L, D/-u)$	$-a/-u$

Aby porównywać ze sobą jednostki L pod względem stopnia przewagi jednej bądź drugiej końcówki (czyli pod kątem względnej frekwencji obu końcówek) D.l.p. w M_3 lub pod względem wyłączności końcówki $-u$ w tym rodzaju, a więc w celu standaryzacji wyników, należy wyliczać stosunek $p(L)$ lub $q(L)$ do $n(L, D/-u)$ (por. tab. 2, która powstała z tab. 1 przez podzielenie obu stron nierówności w pierwszej kolumnie przez $n(L, D/-u)$).

Przy interpretacji wyników wartościami granicznymi między przedziałami będą wtedy 0 i 1. Wartości zerowe stosunków z udziałem $p(L)$ i $q(L)$ będą miały odpowiednio takie samo znaczenie jak w wypadku samych tych współczynników. Wartość 1 stosunku współczynnika $p(L)$ do $n(L, D/-u)$ oznacza natomiast, że wystąpienie końcówki $-a$ jest dokładnie dwa razy więcej niż końcówki $-u$, a w wypadku stosunku współczynnika $q(L)$ do $n(L, D/-u)$ ta sama wartość oznacza z kolei równą liczbę obu końcówek w D.l.p. dla rodzaju M_3 .

Tabela 2. Wartość stosunku współczynnika $p(L)$ lub $q(L)$ do $n(L, D/-u)$ a udział końcówki $-a$ w obocznym rodzaju M_3

$r(L) = \text{stosunek}$ współczynnika do $n(L, D/-u)$	D.l.p. M_3
$r(L) \leq 0$	$-u$
$0 < r(L) \leq 1$	$-u/-a$
$r(L) > 1$	$-a/-u$

Wartości współczynników $p(L)$ i $q(L)$ oraz dane frekwencyjne dla konkretnych jednostek pokazano w tabeli 4. Przykładowo: stosunek $q(L)$ do $n(L, D/-u)$ jest ujemny dla jednostki FART (-0,41), dodatni i mniejszy od 1 dla jednostki CHIP/CZIP (0,62), większy od 1 dla jednostki FILODENDRON (2,88). Pierwsza z tych jednostek ma więc w D.l.p. dla rodzaju M_3

przypisaną tylko końcówkę *-u*, druga – przewagą *-u* (oboczność *-u/-a*), a trzecia – przewagą *-a* (oboczność *-a/-u*).

Co do wartości granicznych, wartość zerową w przybliżeniu do dwóch miejsc po przecinku (wykazywanych w tab. 4) przyjmuje ten stosunek dla jednostki CALVADOS ($q = 0,05$; $n(L, D/-u) = 17$; czyli: $0,05 : 17 \approx 0,00$). W przebadanym zbiorze jednostek nie uzyskano natomiast wartości stosunku równej 1.

5.2. Przypisywanie alternantów końcówce *-a*

Jeżeli chcemy przyporządkować nie końcówki (zwłaszcza niejednofunkcyjne *-a*) alternantowi M_3 , lecz – odwrotnie – alternanty rodzajowe (zwłaszcza sporny M_3) końcówce *-a*, to musimy uzyskać stosunek frekwencji tej końcówki w D.lp. dla obu alternantów ($n(L, D/-a/M_3) : n(L, D/-a/M_2)$). Założyliśmy, że każde wystąpienie jednostki *L* ma ściśle i jednoznacznie wyznaczony rodzaj; z przekształcenia (5) zachodzi równość:

$$(18) \quad n(L, D/-a/M_2) = n(L, D/-a) - n(L, D/-a/M_3)$$

Wartość $n(L, D/-a)$ jest znana, a zamiast frekwencji $n(L, D/-a/M_3)$ możemy użyć współczynnika $p(L)$ lub $q(L)$. Uzyskane liczby nie mogą być traktowane jako frekwencje, tylko jako przybliżenie (stąd nowe oznaczenie), oszacowanie liczby wystąpień końcówki *-a* przypisanych do M_2 :

$$(19) \quad p_1(L) = n(L, D/-a) - p(L)$$

$$(20) \quad q_1(L) = n(L, D/-a) - q(L)$$

Na podstawie stosunku $p(L)$ do $p_1(L)$ albo $q(L)$ do $q_1(L)$ (czyli stosunku przybliżeń $n(L, D/-a/M_3)$ i $n(L, D/-a/M_2)$ w dwóch interpretacjach) można już oceniać przynależność końcówki *-a* do alternantów rodzajowych. Jeśli stosunek ten nie jest liczbą dodatnią, końcówkę *-a* przypisuje się wyłącznie alternantowi M_2 . Jeśli stosunek ten jest dodatni, ale nie większy od 1, końcówka *-a* reprezentuje oba alternanty z przewagą M_2 ; jeżeli zaś jest większy od 1, końcówka ta też reprezentuje oba alternanty, ale już z przewagą M_3 (por. tab. 3).

Tabela 3. Wartość stosunku współczynników $p(L) : p_1(L)$ i $q(L) : q_1(L)$ a przynależność rodzajowa końcówki *-a*

Stosunek $p(L) : p_1(L)$ lub $q(L) : q_1(L)$	Przynależność rodzajowa końcówki <i>-a</i> dla jednostki <i>L</i>
stosunek ≤ 0	M_2
$0 < \text{stosunek} \leq 1$	M_2/M_3
stosunek > 1	M_3/M_2

6. Prezentacja wyników

Zaproponowany wyżej model zastosowano do zbioru 43 jednostek o korpusowo potwierdzonej (i przeliczonej) oboczności *-a/-u* (w D.lp.) i zarazem dwurodzajowości M_2/M_3 (zmorfologizowanej w B.lp.)⁶, przy czym dwie jednostki – MIGDAŁ i MIKST – ujęto z uwzględnieniem podziału na dwa (pod)znaczenia (w relacji podobieństwa – w wypadku pierwszej z nich, w relacji metonimii – w wypadku drugiej). Wyniki zebrano w tabeli 4⁷. Stosunek między końcówkami a alternantami rodzajowymi poszczególnych jednostek przedstawiono tam w dwóch wersjach interpretacyjnych – w zależności od alternatywnych założeń dotyczących frekwencji rodzajowych M_2 i M_3 w D.lp., czyli że frekwencje te są:

(a) zrównoważone (zob. (10), por. podrozdział 4.1, zastosowany współczynnik $p(L)$);

(b) proporcjonalne do frekwencji rodzajowych w B.lp. (zob. (15), por. podrozdział 4.2, zastosowany współczynnik $q(L)$).

W wersji (a) potrzebne są tylko frekwencje końcówek z dopełniacza, w wersji (b) także frekwencje zmorfologizowanych rodzajów z biernika. Wszystkie te wartości tutaj traktowane są już jako dane (zasady ich pozyskiwania z NKJP przedstawiono we wcześniejszym artykule – Wojdak 2020b).

Porównując wyniki uzyskane w obu wersjach, szczególną uwagę chcemy zwrócić na to, że liczba jednostek z ujemnym współczynnikiem $q(L)$ (wersja (b)) jest znacznie mniejsza niż liczba jednostek z ujemnym współczynnikiem $p(L)$ (wersja (a)): $q(L)$ przyjmuje wartość ujemną dla 6 jednostek (FART, HIACYNT, PIRUET, POLAROID, RAUSZ, TOST), $p(L)$ dla 14 (oprócz wyżej wymienionych także: BISZKOPI, CALVADOS, CHABER, CHIP/CZIR, FANT, NIEFART, OMLET, POLAROID). Świadczy to o celowości rodzajowego „ważenia” końcówek poprzez rzutowanie frekwencji rodzajowych z biernika na dopełniacz, a więc o większej przydatności współczynnika $q(L)$. Ujemne wartości są niepożądane, ponieważ oznaczają, że zgodnie z wyliczeniami końcówką *-u* powinien być obdzielony także alternant M_2 , jednak takie przyporządkowanie jest z góry (systemowo) blokowane.

W tabeli 4 uwypuklono inne jeszcze różnice między obydwoma uwzględnianymi sposobami interpretacji. Pogrubioną czcionką zaznaczono rozbieżne wnioski co do końcówki/końcówek alternantu M_3 (16 jednostek, np. BATON) i co do przynależności rodzajowej końcówki *-a* (26 jednostek, np. BEFSZTYK), przy czym istotna była także kolejność (w ramach oboczności) czy to końcówek (*-a/-u* czy *-u/-a*), czy to alternantów rodzajowych (M_2/M_3 czy M_3/M_2). Przy 13 jednostkach (por. np. FILET) zachodzi podwójna rozbieżność kwalifikacji.

6 Dla 17 jednostek niezerowe frekwencje wszystkich czterech typów form uzyskano dopiero w korpusie pełnym NKJP (dla pozostałych – już w korpusie zrównoważonym).

7 Analizowane tu jednostki wraz ze znaczeniami i danymi korpusowymi były już prezentowane (Wojdak 2020b) w ramach szerszego zbioru jednostek (odznaczających się obocznością *-a/-u* i dwurodzajowością M_2/M_3 w wybranych źródłach leksykograficznych, niekoniecznie w korpusie). Tym razem (w tab. 4) notowane są więc tylko znaczenia osobno liczone w ramach polisemii/homonimii. Dla przejrzystości z tej wcześniejszej prezentacji powtórzono natomiast wszystkie dane korpusowe typu $n(L, D/-a)$, $n(L, D/-u)$, $n(L, B/M_2)$ i $n(L, B/M_3)$.

Tabela 4. Prezentacja wyników i danych tekstowych (z wersji zrównoważonej (z) lub pełnej (p) NKJP według wyszukiwarki PELCRA) i interpretacja oboczności -a/-u wybranych jednostek dwurodzajowych M3/M2 w zależności od założeń dotyczących frekwencji rodzajowych w D.lp.:

(a) frekwencje zrównoważone (współczynnik $p(L)$), (b) frekwencje proporcjonalne do frekwencji rodzajowych w B.lp. (współczynnik $q(L)$)

RZECZOWNIK	DANE KORPUSOWE						INTERPRETACJA W DWÓCH WARIANTACH								
	typ korpusu	formy D.lp.		wykładniki rodzajów w B.lp.		współczynnik frekwencji form D.lp. na -a w M3	stosunek współczynnika $p(L)$ lub $q(L)$ do $n(L, D/-u)$		końcówki D.lp. dla M3		stosunek $p(L) : p_1(L)$ lub $q(L) : q_1(L)$		przynależność końcówki -a do rodzajów		
		na -a		na -u			(a)	(b)	(a)	(b)	(a)	(b)			
		na -a	na -u	(a) $p(L)$	(b) $q(L)$									(a)	(b)
BAKŁAŻAN	z	22	2	9	6	9,50	7,00	3,17	2,33	-a/-u	-a/-u	0,76	0,47	M2/M3	M2/M3
BATON	z	15	3	29	14	6,00	2,86	2,00	0,95	-a/-u	-u/-a	0,67	0,24	M2/M3	M2/M3
BEFSZTYK	z	28	5	1	74	11,50	27,56	2,30	5,51	-a/-u	-a/-u	0,70	62,64	M2/M3	M3/M2
BEZAN	p	5	1	2	2	2,00	2,00	2,00	2,00	-a/-u	-a/-u	0,67	0,67	M2/M3	M2/M3
BISZKOPI	z	3	12	4	25	-4,50	0,93	-0,38	0,08	-u	-u/-a	-0,60	0,45	M2	M2/M3
BROKUŁ	z	7	5	3	3	1,00	1,00	0,20	0,20	-u/-a	-u/-a	0,17	0,17	M2/M3	M2/M3
BUS	z	223	15	102	30	104,00	39,09	6,93	2,61	-a/-u	-a/-u	0,87	0,21	M2/M3	M2/M3
CALVADOS	z	1	17	1	18	-8,00	0,05	-0,47	0,00	-u	-u	-0,89	0,06	M2	M2/M3
CHABER	p	15	25	1	11	-5,00	11,67	-0,20	0,47	-u	-u/-a	-0,25	3,50	M2	M3/M2
CHIP/CZIP	z	51	58	12	74	-3,50	35,79	-0,06	0,62	-u	-u/-a	-0,06	2,35	M2	M3/M2
DYNGUS/ ŚMIGUS-DYNGUS	z	27	1	6	21	13,00	20,78	13,00	20,78	-a/-u	-a/-u	0,93	3,34	M2/M3	M3/M2
ESEMES	z	37	3	218	28	17,00	1,55	5,67	0,52	-a/-u	-u/-a	0,85	0,04	M2/M3	M2/M3
FANT	z	1	9	1	22	-4,00	0,57	-0,44	0,06	-u	-u/-a	-0,80	1,30	M2	M3/M2
FART	z	11	56	74	73	-22,50	-22,73	-0,40	-0,41	-u	-u	-0,67	-0,67	M2	M2
FILET	z	15	12	2	45	1,50	13,85	0,13	1,15	-u/-a	-a/-u	0,11	12,06	M2/M3	M3/M2
FILOENDRON	p	13	3	3	8	5,00	8,64	1,67	2,88	-a/-u	-a/-u	0,63	1,98	M2/M3	M3/M2
GIMBUS	z	63	2	35	12	30,50	14,60	15,25	7,30	-a/-u	-a/-u	0,94	0,30	M2/M3	M2/M3
GLOBUS 'wrażenie zatykania się gardła'	p	8	3	9	6	2,50	1,40	0,83	0,47	-a/-u	-u/-a	0,45	0,21	M2/M3	M2/M3

GNIOT 'wytwór pracy intelektualnej o niskiej wartości'	z	7	2	4	7	3,50	1,86	1,25	2,50	-a/-u	-a/-u	0,56	1,14	M2/M3	M3/M2
GOKART/GO-KART/KART	z	8	1	8	3	3,50	1,45	3,50	1,45	-a/-u	-a/-u	0,78	2,26	M2/M3	M3/M2
GYROS	p	20	2	11	27	9,00	13,63	4,50	6,82	-a/-u	-a/-u	0,82	2,14	M2/M3	M3/M2
HIACYNT	p	18	20	8	6	-1,00	-3,71	-0,05	-0,19	-u	-u	-0,05	-0,17	M2	M2
KLOPS	p	13	1	4	8	6,00	8,33	6,00	8,33	-a/-u	-a/-u	0,86	1,79	M2/M3	M3/M2
KOKOS	p	77	61	16	20	8,00	15,67	0,13	0,26	-u/-a	-u/-a	0,12	0,26	M2/M3	M2/M3
KONDOM	z	14	5	5	15	4,50	9,25	0,90	1,85	-a/-u	-a/-u	0,47	1,95	M2/M3	M3/M2
KYK	z	26	25	25	742	0,50	24,34	0,02	0,97	-u/-a	-u/-a	0,02	14,64	M2/M3	M3/M2
MELEKS/MELEKX	p	29	5	12	19	12,00	15,84	2,40	3,17	-a/-u	-a/-u	0,71	1,20	M2/M3	M3/M2
MIGDAŁ 1. 'roślina i jej nasiono' 2. 'narząd ciała'	p	44	16	3	27	14,00	38,00	0,88	2,38	-u/-a	-a/-u	0,47	6,33	M2/M3	M3/M2
TOST	p	106	5	5	161	50,50	102,66	10,10	20,53	-a/-u	-a/-u	0,91	30,70	M2/M3	M3/M2
MIKST a) 'gra' b) 'para'	p	193	1	40	5	96,00	20,56	96,00	20,56	-a/-u	-a/-u	0,99	0,12	M2/M3	M2/M3
MLECZ	p	10	4	2	13	3,00	8,13	0,75	2,03	-u/-a	-a/-u	0,43	4,36	M3/M2	M2/M3
NIEFART	p	83	45	2	27	19,00	74,17	0,42	1,65	-u/-a	-a/-u	0,30	8,40	M2/M3	M3/M2
OMLET	p	4	14	15	127	-5,00	2,10	-0,36	0,15	-u	-u/-a	-0,56	1,10	M2	M3/M2
PAINTBALL	z	2	25	3	41	-11,50	0,16	-0,46	0,01	-u	-u/-a	-0,85	0,09	M2	M2/M3
PIRUET	z	24	23	1	40	0,50	22,85	0,02	0,99	-u/-a	-u/-a	0,02	19,94	M2/M3	M3/M2
POLAROID	p	3	47	23	97	-22,00	-6,58	-0,47	-0,14	-u	-u	-0,88	-0,69	M2	M2
POST	z	5	6	1	3	-0,50	2,25	-0,08	0,38	-u	-u/-a	-0,09	0,82	M2	M2/M3
RAUSZ	z	95	196	157	241	-50,50	-58,31	-0,26	-0,30	-u	-u	-0,35	-0,38	M2	M2
SMS/SMS	p	3	31	3	21	-14,00	-1,25	-0,45	-0,04	-u	-u	-0,82	-0,29	M2	M2
STĘP	z	452	9	558	567	221,50	223,34	24,61	24,82	-a/-u	-a/-u	0,96	0,98	M3/M2	M3/M2
ŚWIĘRK	p	12	1	12	4	5,50	2,25	5,50	2,25	-a/-u	-a/-u	0,85	0,23	M3/M2	M3/M2
WALKOWER	z	210	95	11	66	57,50	166,43	0,61	1,75	-u/-a	-a/-u	0,38	3,82	M2/M3	M3/M2
WILCZOMLECZ	z	1	8	15	9	-3,50	-4,63	-0,44	-0,58	-u	-u	-0,78	-0,82	M2	M2
	z	30	27	30	128	1,50	19,18	0,06	0,71	-u/-a	-u/-a	0,05	1,77	M2/M3	M3/M2
	p	15	6	1	7	4,50	12,38	0,75	2,06	-u/-a	-a/-u	0,43	4,71	M2/M3	M3/M2

W ramach interpretacji typu (b), uwzględniającej frekwencje rodzajowe z B.lp., możliwa jest sytuacja, że mimo przewagi *-u* nad *-a* w ramach alternantu M₃ ta druga końcówka i tak w większym stopniu przynależy do M₃ niż do M₂. Taką sytuację wskazywano w tabeli 4 za pomocą szarego tła. Jest ona charakterystyczna dla 7 jednostek (np. CHABER). Wszystkie te jednostki podlegają jednocześnie wspomnianym wcześniej rozbieżnościom interpretacyjnym co do przynależności rodzajowej końcówki *-a* (4 z nich także co do kwalifikacji końcówkowej alternantu M₃, por. np. CHIP/CZIP).

7. Problemy związane z rodzajową kwalifikacją końcówek D.lp. (podsumowanie)

Wymodelowany statystycznie obraz relacji między rodzajami i końcówkami w D.lp., zróżnicowany dla poszczególnych jednostek *L*, może być uwzględniany w ich indywidualnych opisach słownikowych. Oczywiście należy pamiętać, że w wypadku orzekania podwójnej przynależności rodzajowej końcówki *-a* nie można rozstrzygać, do którego alternantu rodzajowego (M₂ czy M₃) przypisywać konkretne formy tekstowe na *-a*. Jest to zasadnicze ograniczenie przedmiotu modelowania, z którym nie sposób sobie poradzić.

Działanie przedstawionego modelu statystycznego ograniczone jest również założeniem o wzajemnym wykluczaniu się rodzaju M₂ i końcówki *-u* (bez względu na ich uwikłania frekwencyjne).

Może się też zdarzyć, że dana jednostka nie ma dodatniego stosunku współczynnika $p(L)$ lub $q(L)$ do $n(L, D/-u)$ (co oznacza, że alternantowi M₃ powinna być przypisana wyłącznie końcówka *-u*), a i tak jej konkretną formę tekstową na *-a* – na podstawie nieuzgodnionego pod względem przypadku wykładnika rodzaju – trzeba zinterpretować jako męskonieżywotną, jak na przykład w zdaniu: *Nie potrafię zrobić tego pirueta, który mi wczoraj pokazywałeś*.

Co więcej, model (i sama systemowa zasada, że końcówkę *-u* można przypisać tylko rodzajowi M₃) tym bardziej nie stosuje się do poniekąd odwrotnych sytuacji tzw. dwurodzajowości *in praesentia*, kiedy to końcówka (*-u*) wskazuje na rodzaj M₃, a dalszy wykładnik składniowy (niekongruentny pod względem przypadku) – na M₂: *Nie potrafię zrobić tego pirueta, który mi wczoraj pokazywałeś*⁸.

Z drugiej jednak strony, gdyby chcieć liczyć wszystkie wystąpienia dystynktywne dla obocznych rodzajów M₂ i M₃, nie tylko biernikowe, trzeba by uwzględnić po stronie alternantu M₃ także formy dopełniaczowe na *-u* (pomijając tylko ewentualne wypadki dwurodzajowości *in praesentia*) bez przeciwwagi po stronie alternantu M₂, a to by wypaczało wynik na korzyść rodzaju M₃.

8 Wielorodzajowość *in praesentia* polega na tym, że różne składniki danej konstrukcji przemawiają za różnymi rodzajami rzeczownika (por. Wojdak 2013). W tym jednak wypadku jeden z owych wykładników rodzajowych nie byłby syntaktycznej, lecz morfologicznej natury. Wszelkie użycia rzeczowników niejednoznaczne pod względem rodzaju – niezależnie od tego, czy konflikt zachodzi między samymi wykładnikami syntaktycznymi, czy między syntaktycznymi i morfologicznymi – można też nazywać (rodzajowo) hybrydalnymi (por. Skowrońska 2011). Odrębnym zjawiskiem jest deklinacyjna (proto)typowość pewnych rzeczowników wobec ich podstawowej (syntaktycznie jednoznacznej) wartości rodzajowej, chodzi tu np. o masculina na *-a* (o odmianie żeńskiej w lp.), takie jak POETA czy ATLETA.

Bibliografia

- EPLar: *Encyklopedia powszechna. Encyklopedyczny słownik języka polskiego od a do z. Uniwersalna encyklopedia od A do Z*, red. T. Michałowski, M.D. Krajewska, M. Gumkowski, Larousse Polska, Wrocław 2006.
- ISJP: *Inny słownik języka polskiego PWN*, red. M. Bańko, t. 1–2, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000 [w wersji elektronicznej jako *Słownik szkolny języka polskiego PWN*].
- NKJP: Narodowy Korpus Języka Polskiego (online: www.nkjp.pl, dostęp: 1 marca 2020).
- SAJW: *Słownik apelatywnych jednostek wielorodzajowych*, [w:] P. Wojdak, *Wielorodzajowość wśród rzeczowników współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2013, s. 113–341.
- SGJP: Z. Saloni, M. Woliński, R. Wołosz, W. Gruszczyński, D. Skowrońska, *Słownik gramatyczny języka polskiego*, wyd. 3 online, Warszawa 2015 (online: <http://sgjp.pl>, dostęp: 1 marca 2020).
- Skowrońska D. 2011: *Konstrukcje hybrydalne typu stare profesory wiedzieli, młode doktory pytali w języku polskim*, „Język Polski” XCI, z. 4, s. 284–293.
- USJP: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–6, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005 (dokument elektroniczny na płycie).
- Wojdak P. 2013: *Wielorodzajowość wśród rzeczowników współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Wojdak P. 2020a: *Oboczność -a/-u w D.lp. a dwurodzajowość M2/M3 – antysystemowe „skrzyżowanie”*, „Język Polski” C, z. 1, s. 47–56.
- Wojdak P. 2020b: *Oboczność -a/-u w D.lp. a dwurodzajowość M2/M3 w świetle badań korpusowych sterowanych słownikami*, „Język Polski” C, z. 2, s. 33–48.
- WSJPDun: *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*, red. B. Dunaj, Langenscheidt Polska, Warszawa 2009 (oraz LexLand, Knurów) (dokument elektroniczny na płycie).
- WSJP PAN: *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Żmigrodzki (online: <http://www.wsjp.pl/>, dostęp: 1 marca 2020).
- WSPP: *Wielki słownik poprawnej polszczyzny*, red. A. Markowski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008 (wyd. 1, 4. dodruk).
- WSWO: *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.

Summary

M2/M3 double gender noun units with the -a/-u variance in GEN sing. A frequency-based modelling of the relation between endings and gender alternates

Keywords: noun, masculine gender, double gender, inflectional ending, singular genitive, variance.

In the dictionaries that list M2/M3 double gender noun units (with the morphosyntactic variance in ACC sing.), the variance of the endings -a/-u in GEN sing. is usually recorded synthetically, i.e. without their gender (M2 or M3) specification. In the genitive, there is essentially no syntactic distinction between M2 and M3 nouns, and only one of the endings – -u – is limited to one gender (M3). Still, the article presents various possibilities of qualification of the -a ending in GEN sing. within M2/M3 double gender noun units:

- 1) assigning it always (regardless of the frequency data) only to the M3 alternate;
- 2) assigning it always to both alternates (frequency data only determines which of the two endings is dominant for M3);
- 3) assigning it – individually (based on the frequency data) – to one (only M2) or both alternates (also M3) of a double gender unit, with the assumption that the ratio of generic frequency in GEN sing. is:
 - 3.1) either balanced (the same for all units),
 - 3.2) or proportional to the “real” (quantifiable) ratio of generic frequency in ACC sing.

A formal model was proposed for interpreting the relation between endings and types according to 3.1 and 3.2. The model was applied to the set of 43 noun units with the -a/-u variance, confirmed (and calculated) by the corpus, as well as with the M2/M3 double gender (in the light of ACC sing.).